

Bildiğin her şeyin, nasıl olduğundan habersiz olduğunu, bildiğin her şeyin aslında bildiğin bir hayal olduğunu, bildiğini hayal etmekle bilinemeyeceğini biliyorsun. Bildiğinden nasıl emin olabilirsin? Bildiğini düşünmen seni onu biliyor yapar mı? Yapmaz herhalde. Nasıl emin olabilirsin? Devamlı bir gözlemle mi? Devamlı gözlem sana gözlemden başka ne söyleyebilir?

Epistemolojin ne kadar zayıf bir temel üzerine kurulu. *İnsan bildiğini bildiğinden nasıl emin olabilir?* Olamaz. İnanabilir. Ölçtüklere bakabilir. Ancak bakmayı bıraktığında, tekrar nasıl emin olabilir? ELimde bir kağıt var, bunda bir şey yazıyor. Sonra bu kağıdı yakıyorum. O kağıtta ne yazdığını bildiğimden nasıl emin olabilirim?

Olamazsın. O sebeple bilgi aslında tutarlı inançlar silsilesinden başka bir şey değil. Tutarlılık önemli ama aslında o kadar da hayati değil. İnsanlar buna çok dikkat etmiyorlar. Daha doğrusu tam bir tutarlılığın nasıl çalıştığından emin olamıyoruz.

Derine baktıkça hayat *hikayeden* ibaret. Geriye doğru çekildikçe bir manzara görüyoruz ve bunun o kadar da hikaye olmayacağını, sadece kendi inançlarımızdan ibaret olamayacağını düşünüyoruz. Piksellere bakıyoruz, aralarında bir şey yok, tek tek bilgiden emin olamıyoruz ancak bir araya geldiğinde birbirini tutuyor.

Havada duran kocaman bir elek bu. Birbirine geçmiş bilgi kırıntıları. Yaklaşınca o kadar sağlam durmuyor. Uzaklaşınca bir desen var.

Felsefe bu inceleme faaliyetini o sebeple bitiremiyor. Temel aramak için dünyayı bölüp durdukça, aslında bulduğumuz temelin o kadar sağlam olmadığını farkediyoruz. *Düşünüyorum, o halde varım* demiş adam ama düşüncelerin gerçekten *benimle* alakası olmayabileceğini düşünmemiş mesela. Bir *ben* olmadan bu düşünceler olamaz mı, o halde neden var olduğuma delil olarak bu düşünceleri gösteriyorsun?

Tutarlılık meselesi önemli. Bilimin *kudreti* de burada. Onun da temelleri meşkur, arayınca o kadar da sağlam görünmüyor. Neticede bilimde hangi tarafa doğru derinleşirsen derinleş, *uygulamalı istatistik* yapıyorsun ve bunun için de istatistiğin *doğru* bir yöntem olduğuna iman etmen gerek. Şahsen buna iman etsem de, *hakikat* olarak daha sağlam bir temel bulmak isterdim.

O sebeple bilimi, sair *tutarlı* düşüncelerden ayıran farkın bir kalite farkından ziyade, kemmiyet (nicelik) farkı olduğunu ancak bu kemmiyetin de, her kemmiyet gibi, bilime bir keyfiyet (nitelik) kazandırdığını görmek lazım. (Kalite ve *kantite* birbirinden o kadar ayrılabilir değildir.) Bilimin sağladığı bilgi kümesini, başka yöntemlerle ikame etmediğiniz sürece, onun diğerlerine nazaran daha *temel* bir bilgi olduğunu kabul etmeniz gerekir. Aydınlanmacılığın heyecanı sönmüş olsa da, saiklerinin ölmediğini söyleyebiliriz.

Bununla beraber bilimin *tek başına* yeterli olduğunu iddia etmek de zor. En tutarlı ve büyük bilgi kümesidir, ancak yöntemleri önemli bir eksikliğe sebep olur. Bu da *ahlak* dediğimiz diğer bir bilgi kümesinin yardımıyla çözülebilir.

Bilim ahlakî doğruları va'zedemez, çünkü (Kant'ın belirttiği gibi) ahlak apriori sentetik ifadelerle ihtiyaç duyar. Bilim için geçerli apriori sentetik ifadeler, onun günlük hayatta kullanışlı bir araç olmasının önüne geçer. Ahlak fertlerin müstesna dertlerine çözüm bulmaya eğilir, bilim tekrar edilebilirleri inceler ve onlar hakkında tahminlerde bulunur. Ahlakî bir aksiyom kurmadan ahlak meydana getiremezsiniz.

Bu sebeple ahlakın bilimden başka bir temeli de olması gerekir. Biz bu temelin İslam olduğu kanaatindeyiz, ancak nasıl bir İslam? Çünkü İslam dediğimizde, birbuçuk binyıldır devam eden bir gelenekten bahsediyoruz.